

Aki az agysejtjeivel festett

A pszichológiakönyvek látást tárgyaló fejezetében az olvassuk, hogy a szem a fényképezőgépek elve szerint működik. A pupillán keresztül bekerülő fénysugarakat a szemlencse összegyűjti, a retinának nevezett fényérzékeny rétegre vetíti, melyen a tárgy kicsinyített és fordított képe jelenik meg. A tárgyakat azonban nem fordítva, hanem talpon állva látjuk, méghozzá úgy, hogy a tárgytól való távolságtól függetlenül azonos nagyságúnak, a mindig változó fényviszonyoktól függetlenül azonos színűnek mutatkoznak.

A festők szeme is hasonlóan lát, mint a nem festőké, de a képek, amiket festők festenek, mégis teljesen mások, mint amelyeneket a nem festők látnak. A festők számára a szemükbe jutott információ alapján készült agyi kép csak nyersanyag. Az agyba került kép az agykéregben hálózatosan összekapcsolódó idegsejteket stimulálva soha senki által nem látott képeket hoz létre, amelyeket a festőállványon található festékekkel színezve a festők a kezük mozgatásával, ecsettel vászonra visznek. A folyamat hasonló ahhoz, amit hallucinogén szerek váltanak ki azokban, akik nem festők, de az ő képeikből hiányzik a Semmivel való szembesülés paroxizmusa, melyből minden alkotás születik. Örültek is festenek, de az ő képeik olyan világokba visznek, ahova csak nekik van bejárásuk. Akik nem örültek, azok szemében az örültek által festett képek zavaróak, riasztóak, bizarr hatásúak.

Julian Schnabel, aki maga is festő, fantasztikusan érdekes filmet készített Van Goghról, akit különös, nem mindennapi viselkedése miatt sok kortársa örültnek látott. A filmben Van Goghot élete utolsó két évében látjuk, amikor elmebetegsége elhatalmasodott, de ezzel egyidejűleg alkotó képessége nem csökkent, hanem tetőpontra jutott. Az agy egészének betegsége speciálisan izgathatta Van Gogh agyának azt a területét, melynek idegsejtjei az ecsetet tartó kezét utasították a lázas tevékenységre. Ennek eredményeként csodálatos képek százai születtek meg.

Van Gogh 1888-ban költözött Dél-Franciaországba, ahol Arles-ban, majd utóbb, élete utolsó két hónapjában Auvers-sur-Oise-ban megállás nélkül festett. Az életrajzi tényeknek megfelelően látjuk sorsdöntő találkozását Paul Gauguinnel, aki elismerte Van Gogh festői kvalitásait, de láthatóan riasztották bizarrériái, s hamarosan elmenekült, magára hagyva versenytársát az örökkévalóságban démonaival. Vincent ekkor vágta le borotvával a bal fülét, melyet papírba csomagolva egy cselédlánnyal akart Gauguin után küldeni. A bekötözött fejű festő önmagáról festett képeit ma már minden iskolásgyerek ismeri.

Az öncsonkítás után nem volt megállás. Van Gogh elmegyógyintézetbe került, mely a korban végállomásnak számított. Aki egyszer bekerült, nemigen számíthatott arra, hogy valaha is kijut onnan. A film egyik

legnagyobb jelleme, amikor a kényszerzubbonyából kihámozott, meggyötört festőt az egykori kolostorból átalakított elmeegógyintézet árkádos udvarán egy pap kikérdezi. Áll a pap, áll a festő, a pap kezében egy kép, melyet rondának, idegesítőnek tart. Van Gogh azonban állja a sarat. Amikor festészetről van szó, szavaiban nyoma sincs örületnek. Kiengedik, s elindulhat utolsó útjára, egy orvos barát által fenntartott szanatóriumba, ahol fékevesztett iramban fest és fest, míg egy nap hasba lövi magát, és meghal. A filmen nem öngyilkosságot látunk. Szertelen kamasz fiúk támadnak a festőre, ők lövik le, majd tettük elkövetése után a pisztolyt a közeli tóba dobva elmenekülnek. A halál valóban rejtélyes volt, mivel Vincentnek nem volt fegyvere, amivel meglőhette volna magát. A gyilkos fegyvert hetvenöt évvel később találták meg, majd óriási pénzért adták el egy árverésen.

A film azt sugallja, hogy a mindennapi józan ész és az örület között nincs különbség. A különbség az alkotásra képtelen élet és az alkotó élet között van. A mindennapi józan ész és az örület egyaránt bezárja a végest a végtelenségtől elzáró kapukat, melyeken túl a hátborzongató idegenség, a transzcendentális hajléktalanság terei nyílnak. Ezeket a tereket csak az alkotó ember tudja meglátni és bejárni, aki nem egyszerűen vállalja a határsértés által kiváltott szorongást és az izgalmat, hanem visszatérve a mindennapokba élményeiről és érzéseiről tudósítani is képes. Van Gogh valószínűleg a legmesszebbre jutott a végesből a végtelenségbe vivő, majd onnan visszavezető úton. Két évvel Van Gogh előtt Nietzsche járt ugyanott.

A kezdőjelenetben Van Gogh kiállítását látjuk, melyet a festő képeiből rendezett Arles kocsmájában. A képek a festő Jón és Roszson túli kirándulásain születtek, s teljes felháborodást keltettek a kocsmaközönségében. A tulajdonos arra kényszeríti a megalázott festőt, hogy képeit tegye talicskára, s vigye azokat vissza, ahonnan hozta.

Minél messzebbre hatol az alkotó ember a végtelenségbe, annál nehezebben talál vissza a mindennapokban élő emberek közé, s annál nagyobb lesz a vele szemben érzett ellenszenv és gyűlölet. Amikor Van Goghot elbocsátották az elmeegógyintézetből, Arles lakói kollektíve tiltakoztak a festő visszafogadása ellen. Nem akartak együtt élni a festővel, akinek mindennapi életvitele felháborította és zavarta őket. Kevesen, nagyon kevesen vannak, akik szívesen látják a végtelenségből visszaérkezőt, megértik üzenetét. Schnabel filmjében Van Gogh egyszerre tudja s nem tudja, hogy mire vállalkozik. Látjuk ahogyan festi a káprázatos provence-i tájakat, a türkiz, encián színekben fulladozó házakat, a kígyószerűen tekergő faágakat, ott vannak a Sárga Ház falán a híres napraforgók, amelyek látványáért ma a világ leggazdagabb olajsejkjei fizetnek dollármilliókat. S közben halljuk monológjait, melyekben kristálytisztá logikával fogalmazza meg alkotói ars poeticáját, mely szerint azért fest, mert tanítani akarja embertársait, hogy a látottban meglássák a láthatót, amit korábban láthatatlannak tartottak.

A film rendkívül hitelesen mutatja meg az egyre inkább magára maradó festő és a környezetében élők között nap mint nap újratermelő-

dő konfliktusokat. A festő szerepét Willem Dafoe alakítja dermesztően hitelesen. Nem kevésbé nagyszerű a Theo van Goghot alakító Rupert Friend, aki Vincent válságos napjaiban időről időre megjelenik. Oscar Isaac Gaugainje egyszerre fölényes és tisztelgő, nem akarja és nem bírja vállalni a felelősséget a barátságért, melynek ő művészileg csak vesztese lehet. Mads Mikkelsen a pap szerepében nézi, de nem érti az embert, akiről el kell döntenie, elmebeteg-e, vagy sem.

Benoit Delhomme operatőr nyilván rendezői kérésre a film java részében kézben tartja a kamerát, mely együtt halad a festővel az úton, a mezőn, a kisvárosban. Az idegesítően ingó-mozgó képek kibillentik a nézőt megszokott pozíciójából, aki ezáltal Van Gogh szemével látja a táj színeit, melyek a képekre költözve örökkévalóan ragyognak, fénylenek, sötétlenek, a későbbi képeken örvénylenek.

Schnabel nem fejt meg, csak feladja a rejtvényt, mely abban van, hogy ez a tudatosan, felelősségteljesen alkotó művész egyidejűleg iszik, abszinttal kábítja magát, hallucinál, eszméletvesztéssel járó idegrohamai vannak, olcsó prostituáltakat hajszol, serdületlen lányokkal erőszakoskodik, egy férfiba szerelmes. Hitt és nem hitt magában. Halála előtt fél évvel, 1890 januárjában jelent meg a fiatalon meghalt szimbolista költő, Albert Aurier értő s egyben dicsőítő kritikája Van Gogh műveiről a *Mercure de France* hasábjain. A költő zseninek nevezte a festőt, akit a kritika inkább felkavart, mint

megnyugtató. Nem hitte el, hogy ő zseni.

A film végén látjuk Van Gogh holttestét kiterítve, virágok és képei között a ravatalon. A festő visszavonhatatlanul kilépett a végtelenségbe. A képernyő elsötétül, s mielőtt a vége főcíme megjelenne, egy felirat tudósít arról, hogy amikor Van Gogh felszámolta arles-i műhelyét, otthagyta vázlatkönyvét a Café de la Gare-ban azzal a kéréssel, hogy adják át a barátjának. A könyv évtizedeken át megbújt a hozzá megtévesztően hasonló pénztárkönyvek sorában, s csak 2016-ban derült ki, hogy mik vannak a lapjain. A felfedezés vilámcsapásként érte az életmű kutatóit, akik távolról sem értenek mind egyet azzal, hogy a rajzokat Van Gogh készítette. Hamisítást emlegetnek, és a vita ma is tart.

Van Gogh két életet élt. Az egyik élete a szenvedés, a keserűség, a szomorúság jegyében telt. Nem volt helye a mindennapokban. Mielőtt meghalt, azt mondta, a „szomorúság örökké tart”. Másik élete nem ért, nem érhet véget. Míg élt, agykérgének idegsejtjei sorra felmondták a szolgálatot, kivéve egy területet, melynek sejtjei a képeit létrehozták. E képek halhatatlanok.

Az örökkévalóság kapujában. 2018. 111 perc.
Rendező: **Julian Schnabel**. Forgatókönyvírók: **Jean-Claude Carrière, Julian Schnabel, Louise Kugelberg**. Zene: **Tatiana Lisovkaia**. Operatőr: **Benoit Delhomme**. Szereplők: **Willem Dafoe, Rupert Friend, Oscar Isaac, Emmanuelle Seigner**.